

DOLOMIA, del fr. *dolomie* id., creat el 1792 amb el nom del naturalista *Dolomieu*, que va estudiar aquesta formació. □ 1.ª doc.: 1868 (*dolómia*, *SLit-Costa*).

Dolomita. *Dolomític* (id.).

Dolor, *dolorar*, *dolorejar*, *dolorit*, *dolorós*, *dolós*, V. *doldre*.

DOLSA, 'guarnició que protegeix el pom d'una arma blanca', 'tauló o tallada de fusta o de pasta', mot comú amb l'oc. *dolsa* i fr. ant. i dial. *dausse*, *dousse*, 'tavella de llegum', 'gra d'all', 'llesca o tall de pa, de peix', mossàr. *dúlča* 'tumor, tubercle'; d'origen incert, probablement pre-romà, i potser indoeuropeu (cf. pruss. ant. *dulsis* 'tap, aixeta de bóta', *dumsle* 'bufeta de l'orina', rus *dúlce*, *dúlo* 'embocadura d'un instrument de vent o d'una arma de foc', lit. *dùlkė* 'gra de pols'). □ 1.^a doc.: 1307.

En català el mot ha pres moltes accepcions, en la nomenclatura rural o tècnica d'objectes, sobre les quals es veurà informació ben especificada en *AlcM*. La més comuna, però, en la documentació antiga és la de la guarnició d'arma blanca (ja assenyalada per Spitzer, *Mittgn. Hamburger Seminar* IV, 16). La trobem en bastants docs. rossellonesos: «duos gladius cum *dolcis*» a. 1307, «gladium cum *dolsis*» a. 1333; «duos cotellos sine vagina cum *dolcis* albis», a. 1379 (*InvLC*, s. v. *dolsa* i s. v. *dolla*); també alguna vegada es tracta d'un coltell, però no arma, sinó ganivet de cuina «unum gladium de cosina cum *dolsis* fractis» en un altre doc. de 1379 (ib.); tanmateix es tracta sempre de la peça d'un coltell, com en un doc. de 1370 (*InvLC*, s. v. *dall*), on potser també és arma.

En un article del receptari valencià de Micer Joan de l'any 1466, hi ha una «recepta per a guarir mal de melsa» amb l'estranya supersticiosa recomanació, que, en tallar els ingredients, «lo cotel ab què-u faràs aja les *dolces* negres» (*BABL* VII, 420). *AlcM* porta també docs. d'aquesta acc. (§ 1), però més tardans «un bell coltell ab les *dolces* de fin aur», doc. d'Igualada de 1421, un altre ganivet ab *dolces* de banya de 1593, i un passatge del *Colloqui de les Dames* valencià de c. 1500, on és un punyal que algú clava a una dona fins a les *dolces*.

Una altra accepció, també documentada ja antigament, és la d'un tauló o post de fusta d'arbre per a construcció (§ 3), avui mallorquina i menorquina, però registrada en docs. valencians o del Continent en els anys 1432-1465. Aquesta la trobo també una mica abans, sinó que així com en aquells es tracta de fusta de noguer o de roure, aquesta és de pollancre: «comprí sis *dolses* de poy per fer cindries a la volta, sobra l'altar», en doc. barceloní de 1423 (CaCandi, *Misc-HistCat*. II, 207).

Per completar la documentació hispànica, assenyalo que Simonet en el seu *Glos. Mozàrabe* (sense indicar-ne sinó etimologies impossibles —*úlcer*a, b. II. *turges* 'infor'— i sense conèixer el mot català ni gallo-romànic) va assenyalar un mot esmentat pel savi metge-

filòsof hispano-àrab Averrois (1126-1188) *dūlġat* 'tumor o tubercle' que explica «en las fiebres éticas y laríngeas, en las que sobrevienen los tumores llamados *dulcha*»: en efecte aquella grafia àrabiga la podem interpretar com a *dúlča*. Com que Dozy (*Suppl.* I, 488b) no recull el mot, ni hi ha en àrab en absolut una arrel *d-l-ġ* (ni en rigor tampoc *d-l-g*), té raó Simonet en el sentit que el mot deu ser mossàrab.

L'idea de 'bony' no és incompatible amb la de 'tavella' o 'guarnició hemisfèrica que tapa la mà': sembla, doncs, que verament es relacioni amb *dolsa*. En principi seria més senzill entendre la *č* mossàrab com a resultat d'un -*čj-*, que és el que podrien indicar les grafies amb *č* en dos dels docs. ross. del S. XIV; també les formes francoprovençals suïsses amb *f* o *θ* que cita el FEW (Valais, Pays d'Enhaut); això és incert, perquè en el Rosselló la *ç* i la *s* es van confondre aviat (i ja hi ha tres docs. ross. amb *s* al costat de dos amb *ç*), perquè en el normand de Jersey i Guernesey, etc. i en diversos parlars picards (*dausser*, *deusse*) veiem *ss* i no pas *cb*, i sobretot per la grafia *dolsa* del baix llatí gallicà que, essent de princ. del S. IX és tan antiga que a penes fóra compatible amb un -*čj-* etimològic. Així, doncs, potser val més entendre que DOLSA o DULSA donà *dulša*, amb *š* arabitzant en lloc de -*s-*, i que això sofrí la lleu modificació de *-š-* en *-č-*.

En gallo-romànic el mot s'estén per tot el domini occità (Alps, Delfinat, Provença, Tolosa, Roergue, Llemosí), també molt pel francoprovençal, en parlars de l'Est (Vosges, Belfort, Valònia), del Centre (Troyes) i de l'extrem Nord (rouchi, Picardia, illes anglonormandes, i altres parlars normands). No el sé en el gascó pirinenc, però sí almenys a la costa girondina: La Teste «*dosse*: *gousse*» (Moureau). Els sentits més estesos a França són 'gra d'all' («*gousse*», «*gousse* d'ail»), però també albigès ant. (S. XVI) «*graine* de chanvre»; (frcomt.) «*pois* cuits dans leurs cosses»; i s'acosten una mica més a les accs. catalanes 'tallada de pasta, de sagí, de marès' la de «*darne* de poisson» a Guernesey, «*mets* de pois avec du lait» (Neuchatel). FEW I, 120 (s. v. *dolsa*). El mot passà els Alps només lleument, en el piem. *dōssa* «guscio d'alcaui semi».

La documentació més antiga és *dolsa* 'gra d'all', en un receptari gallicà de princ. del S. IX, Ant. Thomas, *Nouv. Essais*, 244 (cf. *Rom.* XXXIII, 219). L'únic suggeriment etimològic digne d'estudi és el de Schuchardt (*ZRPh.* XXIX, 1906, 452-3), que partia del gr. *δολιχός* 'llarg', aplicat a una mena de fava. La cosa és impossible formalment si no és amb una audaç suposició: que hi hagué una síncope molt antiga *DOLCUS i que sobre aquesta es fes una arcaica derivació en -EA: una espècie d'adjectiu *DOLCĒA: una veritable cabriola morfològica. Combinació certament inconcebible i indigna de Schuchardt: quan van produir-se síncope tan tardanes ja feia segles que havia quedat antiquada i improductiva la derivació àtona en -EA. Sembla bastant segur que es tracti d'una relíquia pre-romana. No sé d'on, ho reconec. Però crida almenys l'atenció la semblança amb el pruss. ant. *dulsis* glossat com a «spund» en el glossari d'Elbing (399),